

Det Kongelige Bibliotek på vej mod 2020

Digital infrastruktur, digital pligtaflevering, digital kulturarv. Det Kongelige Bibliotek får aldrig digitaliseret alle sine fysiske samlinger, men den digitale tilgang vil fremover være altdominerende. Rollen som nationalbibliotek indeholder dog også en fortsat forpligtelse til at sætte dagsordenen og indgå i den kulturpolitiske debat.

Af Erland Kolding Nielsen ekn@kb.dk, Det Kongelige Bibliotek

Udviklingen i såvel national- som universitetsbiblioteker sker forrygende hurtigt i disse år, ikke mindst betinget af den digitale udvikling nationalt som internationalt. Det kræver nye strategier, omprioriteringer og fokusområder, hvilket dog ikke nødvendigvis medfører afgørende ændringer i bibliotekernes mission eller opgaver.

KB har gennem det sidste årti undergået mange ændringer. Fra at være en institution, som kun var kendt af de eksklusive få, er Det Kongelige Bibliotek i det sidste årti nu kendt og benyttet af en stor del af befolkningen, takket være aktiv eksponering i offentligheden, via internettet og andre digitale medier og takket være Den Sorte Diamant. Det kan til tider også have sine omkostninger, men der er en mening bag, hvilket udlægges til sidst. Hvor jeg også vover det ene øje – og sætter kikkerten for øjet og ser mod 2020.

Men først den korte bane. Det Kongelige Bibliotek (KB) har ved årsskiftet 2010-11 indgået en ny såkaldt rammeaftale (tidligere kaldet resultatkontrakt) med Kulturministeriet for perioden 2011-2014. Som grundlag for aftalen er der udarbejdet en ny strategi for en mellemlang periode¹, der udgør bindeledet mellem institutionens mission og vision og målene i rammeaftalen. Dette dokument er interessant for en bredere offentlighed, herunder vore mange samarbejdspartnere.

Under den nye rammeaftale fortsætter KB naturligvis sine århundredgamle funktioner som Danmarks Nationalbibliotek (siden 1648) og Københavns Universitetsbibliotek (siden 1482) og skal fortsat virke for uddannelse, forskning og oplysning i nutid og fremtid.

Der sker ikke principielle ændringer i de hovedopgaver, biblioteket skal løse. Men opgaveløsningen undergår til stadighed væsentlige forandringer, ikke mindst på grund af den digitale udvikling, det væsentligt tættere

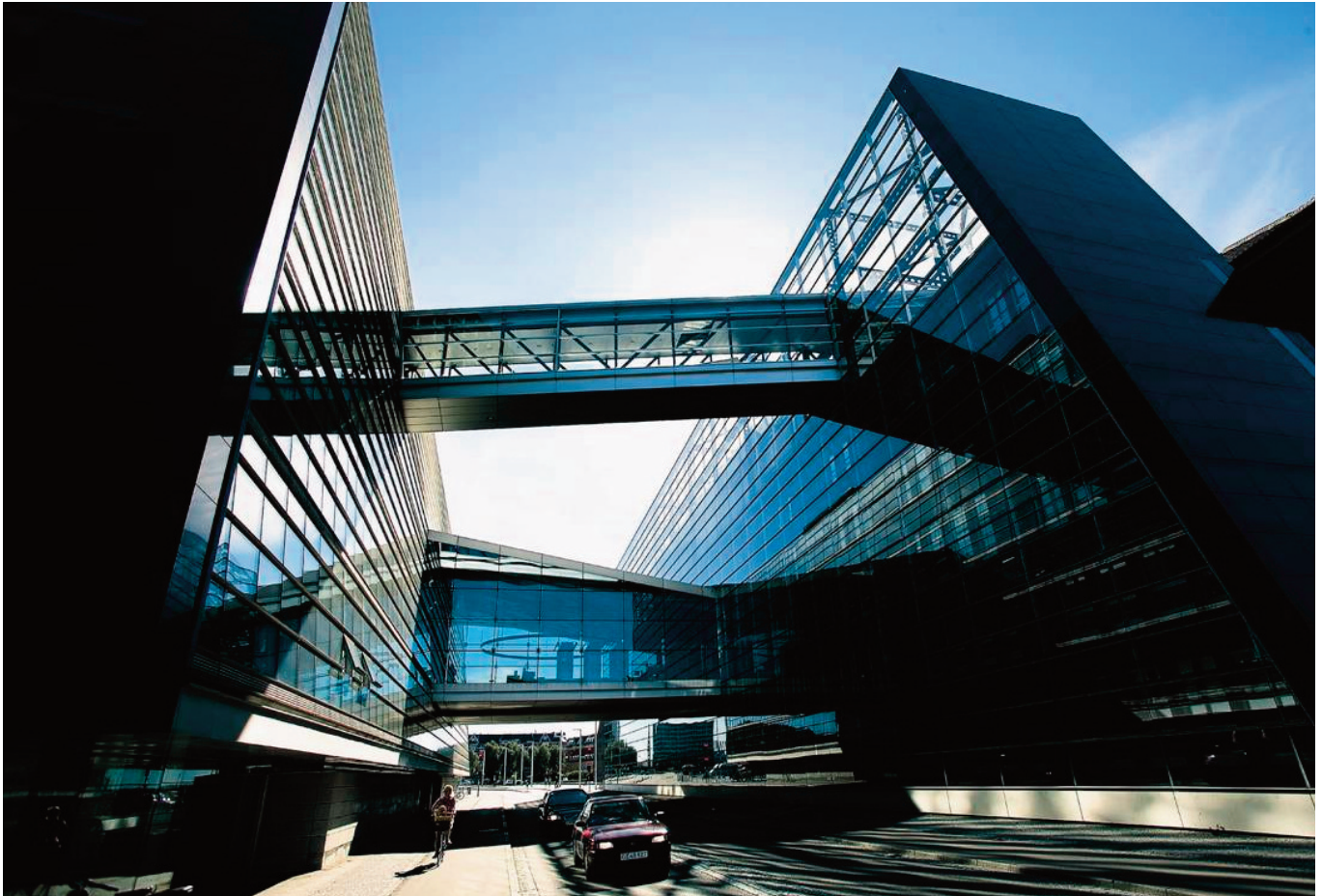
samarbejde med Københavns Universitet, der er udviklet i de senere år, og sidst men ikke mindst som følge af ændringer i arbejdsfordelingen i den offentlige sektor og stigende samarbejde på tværs nationalt og internationalt. Dette indebærer, at fokus i den kommende periode i en række henseender flyttes i forhold til tidligere, og udviklingen går ubetinget i digital retning, selvom KB også i vor levetid fremover vil fremtræde og syne af meget rent fysisk.

Det digitale bibliotek

I 2009 tog biblioteket skridt til på afgørende områder at blive det totale digitale national- og universitetsbibliotek samtidig med, at biblioteket stadig i høj grad også er et fysisk bibliotek med omfattende fysiske samlinger, hvoraf store dele skal bevares for eftertiden².

De fysiske aspekter vil altid spille en afgørende – og i nogle henseender en dominerende – rolle for KB især som nationalbibliotek, men vægtforskydningen imellem de fysiske elementer og komponenter, om man vil, og de digitale blev på de sidste centrale felter afgørende forskudt i 2009. Det afgørende er ikke, at alt skal være eller fremtræde digitalt – KB får aldrig digitaliseret alt i sine fysiske samlinger – men, at den digitale tilgang er den primære, den dominerende, overvejende eller eneste tilgang.

Der er i tidens løb givet mange definitioner af ”det digitale bibliotek”, ofte ret snævre eller upræcise! Ved det digitale bibliotek i KB’s forstand forstås et bibliotek, der overordnet, principielt og i alle afgørende henseender styres, forvaltes og administreres digitalt, hvor indgangene eller adgangene er digitale, hvor informationerne og den personuafhængige formidling om biblioteket, dets opgaver, indhold og funktioner i tilstrækkeligt og/eller udtømmende forstand er digitale, hvor kommunikationskanalerne til brugere, myndigheder og hinanden er digitale og i juridisk forstand som sådanne

Nationalbibliotekernes fysik præger offentlighedens bevidsthed, men det er på de indre linjer der er behov for en revolution.

forpligtende og bindende, og endelig at væsentlige dele af indholdet kan findes digitalt.

Flertallet af de forandringer, som biblioteket satser på at gennemføre frem imod 2020, udspringer af den digitale udvikling og skal understøttes af digitale løsninger, bl.a. for at biblioteket kan udvikle sine nationale funktioner og sin brugerorienterede opgavevaretagelse. Det er bibliotekets ambition at møde brugerne digitalt, der hvor de befinder sig.

Udviklingen har i det forgange årti, været stærkest på universitetsbiblioteksområdet men i de kommende år vil man se en helt ny udvikling på nationalbiblioteks-siden. Den store udfordring er, at alle kategorier af fysiske materialer nu er eller vil blive afløst af digitale paralleller.

KB vil i de kommende år som centrale elementer i strategien for 2011-2014 udvikle en digital infrastruktur, der bl.a. omfatter nationale systemer til indsamling, bevaring og formidling, d.v.s. forvaltning af digitalt materiale. Målet er at understøtte pligtaflevering, anden erhvervelse, produktion, markedsføring, formidling og bevaring af digitalt født eller skabt (retrodigitaliseret) materiale med henblik på, at KB på nutidens betingel-

ser indsamler og bevarer den digitale kulturarv og stiller den til rådighed for forskere, studerende og den danske befolkning.

Digital pligtaflevering

KB og Statsbiblioteket (SB) modtager i 2011 stadig nationallitteraturen og andre materialeformer i fysiske udgaver. Men både fag- og skønlitteraturen har ændret produktions- og distributionsform i takt med, at de digitale muligheder øges.

Inden for den traditionelle bog- og litteraturverden er der store ændringer på vej. Produktionsmetoden er allerede i dag digital, selvom produktet stadig overvejende fremtræder og sælges i analog, fysisk form. Den digitale produktionsform udnyttes endnu ikke nævneværdigt hverken i salgs-, pligtafleverings- eller bevarings-sammenhæng. Nationalbiblioteket sigter imod en snarlig overgang i samarbejde med forlagsverdenen og andre udgivere til en situation, hvor den digitale udgave af et trykt værk er grundlaget for et samlet nationalt system, der omfatter alle aspekter af produktion, markedsføring, salg, pligtaflevering og bevaring efter vedtagne standarder – og ikke parallelsystemer for de forskellige dele af produktions-, markedsførings-, salgs- og bevaringsdelen.

Fordelen for forlagene og udgiverne vil være, at der etableres en sikker opbevarings- og arkivfunktion. En absolut forudsætning for det fremtidige samarbejde er en sikring af, at man ikke uretmæssigt vil kunne bruge og videreformidle materiale, som der ikke er indgået aftale om.

Ud fra de senere års erfaringer går konceptet går ud på, at KB modtager en kopi af – ideelt set – den XML-opmærkede fil, før den sendes til publicering digitalt eller fysisk. KB vil garantere bevaringen af denne fil, og at den kun gøres til genstand for brug i henhold til lov eller aftale og i henhold til gældende ophavsret. Til gengæld får forlaget sikker adgang til deres afleverede filer, således at disse kan hentes og efterfølgende gøres til genstand for genbrug og relanceringer.

National digital infrastruktur for noder

Tilsvarende har KB en vision om at etablere en samlet dansk digital platform for produktion, formidling, salg, arkivering og bevaring af digitale noder via internettet.

I 2007 rettede CopyDan Tekst & Nodes musikgruppe henvendelse til KB om samarbejde om digitalisering af skrevne musikværker. Formålet var at sikre en bedre bevaringsindsats for og distribution af danske noder til gavn for brugere, rettighedshavere og bevaringen af kulturarven.

CopyDan Tekst & Node vil foretage klarering af rettigheder, således at der også kan stilles nyere udgivelser til rådighed, og vil forestå fordelingen af betalingen til rettighedshaverne. Musikforlag, professionelle og organiserede ophavsmænd skal selv kunne lægge egne værker ind, og Det Kongelige Bibliotek skal endelig lægge retrodigitaliserede noder ind i basen – herunder ophavsretligt beskyttet materiale.

Projektets første fase har bestået i, at en arbejdsgruppe med repræsentanter for komponister og tekstforfatters organisationer og KB i 2009-10 har udarbejdet en omfattende rapport om mulighederne for at etablere den foreslåede infrastruktur. Anden fase består i at tilvejebringe finansiering til etablering og testning af infrastrukturen, hvilket just er sket.

Det bliver etableret gennem en samlet katalog over værker, som stilles til rådighed for søgning, formidling og digital levering direkte til musikere og andre brugere. De tekniske formater skal muliggøre distribution til mobiltelefoner, tablet-PC-er og, den dag den fremkommer, direkte til den digitale nodepult.

Projektets parter er fælles om at ønske noder og skriftlig musikkultur bevaret som en del af det samlede kulturbillede. Dette kræver, at både produktionsprocessen

og formidlingen digitaliseres. Situationen er allerede sådan, at der end ikke i landets hovedstad København længere findes en nodebutik, hvor man kan købe fysiske noder.

Den nationale, digitale billedbase for kultursektoren

Det Kongelige Bibliotek rummer formentlig over halvdelen af alle fotosamlinger i offentligt regi. Vi opstillede allerede i første halvdel af 1990'erne en vision for opbygningen af den nationale billedbase over bevarelsesværdige fotografier og fotosamlinger. Tiden var dengang ikke moden, alle ville selv, og resultatet er blevet derefter med mange uforenelige og inkompatible initiativer, tab af materiale og vanskelige adgangsforhold.

Det Kongelige Bibliotek rummer i dag ca. 18 mio. fotos, heraf ca. 5 mio. luftfotos, idet så godt som alle virksomheder og samlinger på dette område fra 1913-2004 er tilgået Kort- og Billedafdelingen.

Nu synes situationen at være moden for en fælles national løsning, idet Nationalbiblioteket har fået flere henvendelser om at forestå en sådan, bl.a. fra folkebiblioteksområdet, der rummer lokalarkiver og -samlinger. Det har ført til, at der er udviklet en ny accessionspolitik for digitale fotografier, og at det første nationale infrastrukturprojekt, Danmark fra Luften – før Google, er påbegyndt og med Fyn som pilotafgrænsning vil omfatte digitalisering af omkring 200.000 luftfotos i 2011-13, finansieret gennem den sidste runde af UMTS-midler.

Digitale kulturelle og videnskabelige privatarkiver

Det fjerde store område, hvor der er voldsomt behov for at udvikle nationale systemer til indsamling, bevaring og formidling, er privatarkivområdet, der omfatter digitale arkiver fra kulturpersoner som forfattere, kunstnere, administratorer og videnskabsfolk og tilsvarende kulturinstitutioner. Den slags arkiver rummer materiale af meget blandet karakter og rummer udfordringer, der formentlig er større end på bog-, tidsskrift- og nodefeltene.

Der vil i sådanne arkiver som hovedregel både optræde tekster fra forskellige tekstbehandlingsprogrammer, korrespondance fra forskellige e-mail-programmer, og billeder i diverse billedformater m.v., alt sammen hentet fra eller i forskellig kontekst professionelt som privat.

Scenarierne omkring personarkiver er forskellige afhængig af, om arkivskaberen er død eller levende på det tidspunkt, hvor arkivet indgår i KB's Håndskriftafdeling. I det førstnævnte tilfælde er de problemstillinger, man står med, af såvel praktisk som etisk art:

Hvordan indlemmer man det efterladte arkivmateriale i praksis, så den oprindelige autenticitet bevares? Hvordan orienterer og sorterer man som samlingsansvarlig det afleverede materiale, hvis arkivskaberen ikke selv har gjort det, og hvad vælger man at lade indgå i samlingen? Hvilke dataformater kan man håndtere, og hvilke vil man normalisere til et andet? Hvordan stiller man materialet til rådighed for nutidige og fremtidige brugere?

Hvis arkivskaberen er levende, står man som udgangspunkt langt bedre, idet vedkommende kan bidrage til ordning, beskrivelse og sortering af arkivet. Dette vil til gengæld betyde, at der skal etableres simple og lette afleveringsmekanismer, som virker for de mest udbredte platforme og indgås nye typer afleveringsaftaler.

Et antal pilotprojekter for indsamling af digitale privatarkiver går i gang i nær fremtid. Udviklingen sker i samspil med Statens Arkiver (SA), men rummer en række udfordringer netop i forhold til arkivvæsenet. SA fik i 2008 et begrænset bevilling til at se på en løsning til indsamling og bevaring af digitale privatarkivalier.

I 2010 har SA præsenteret SABA – en serie af programmer til at understøtte denne proces. SABA har de udfordringer, at der kun kan afleveres fra Windows-platforme, at grænsefladen er svært tilgængelig, idet problemstillingen er anskuet fra modtagerinstitutionens side og ikke fra arkivskaberens side, samt at der overvejende normaliseres til dataformatet TIFF ved at udskrive det digitale materiale til en TIFF-printer, hvorved en del af dokumenternes oprindelige funktionalitet forsvinder fra objekterne.

En betydelig del af KB's brugere kommer fra den kunstneriske og akademiske verden, hvilket betyder, at arkivskaberne repræsenterer bruger kategorier, hvor Mac som platform er udbredt, og hvor grænsefladerne ikke skal være for arkivagtige. Det betyder, at KB er tvunget til at omtænke betydelige dele af SABA for at have værktøjer, som fungerer i KB's sammenhæng.

Kulturinstitutionen

Det Kongelige Bibliotek har igennem de senere år udbygget sine formidlingsopgaver med udgangspunkt i sine samlinger og funktioner som national- og universitetsbibliotek. Ud over den århundredlange udstillingsvirksomhed er der etableret en omfattende koncertvirksomhed, formidling af udenlandsk litteratur i Danmark gennem International Forfatterscene, debat- og foredragsscener m.v. De skal fortsat som formål have at forene tradition, historie og aktualitet, gerne med kant, som ikke mindst udlejningen af overskudskapaciteten på det sidste har accentueret!

Det er et Nationalbiblioteks opgave – i lighed med nationalmuseer og -gallerier – mere end formentlig andre institutioner konstant at sætte fokus på netop kulturarven, ikke afskaffe eller udvande den. Det er en stadig vanskeligere opgave i et samfund, der er ved at tabe – eller direkte afskaffe – store dele af sin historiske bevidsthed.

Udfordringerne – på den lange bane

Hvordan tegner fremtiden sig for nationalbiblioteker? I det foregående er der skitseret en række udfordringer, der møder ikke bare KB og SB, men alverdens nationalbiblioteker i de kommende år, efterhånden som de konkrete virkninger af den digitale revolutions næste trin – de digitalt fødte materialekategorier – afløser de gennem århundreder kendte fysiske forgængere.

Mens de fysiske materials spredning over formater og papirtyper i opbevaringssammenhæng var et praktisk-organisatorisk problem og langtidbevaring et plads- eller i sidste instans et substitutionsproblem gennem fotografisk, i de seneste år tillige digital kopiering, rummer modtagelse af digitalt fødte materialer nye og ofte langt vanskeligere modtagelses-, formidlings- og bevaringsproblemer end de fysiske. Den udvikling, der igennem de sidste 15 år er sket på universitetsbiblioteksområdet, dog i relativt standardiseret form for f.eks. digitale tidsskriftartikler, er nu kommet til nationalbiblioteksområdet. På en række punkter ligner udfordringerne her mere arkivsektorens problemer i den digitale verden, men på afgørende punkter alligevel er der forskelle.

Vil vi bevare den digitalt fødte del af kulturarven og vidensproduktionen på disse områder i fremtiden, må problemerne løses, og tiden er knap, hvis vi ikke skal undgå data- og kulturarvstab i de kommende årtier, som det faktisk er sket på webben i 1990'erne. Omvendt er det klart, at hvis ikke nationalbibliotekerne løser problemer med den digitale kulturarvs indsamling, bevaring og formidling, vil risikoen for, at de reduceres til rene fortidsrettede museer være overhængende. Det tror jeg, de fleste verden over er klare over. De fysiske sider af nationalbibliotekerne vil fortsat præge offentlighedens bevidsthed, men på de indre linjer skal – og vil – der ske en revolution.

Noter

¹ Lægges på hjemmesiden, når resultataftalen er underskrevet af Kulturministeriet.

² KB's Årsberetning 2009. www.kb.dk/export/sites/kb_dk/da/kb/aarsberetning/aarsberetninger/2009.pdf.

2010 udkommer sommeren 2011.